

Marmara Üniversitesi Yayınları No: 509
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları No: 1

MİLLETLERARASI
ÇAĞDAŞ TÜRK ALFABELERİ
SEMPOZYUMU

18 - 20 KASIM 1991

İstanbul 1992

Tertip Komitesi:

Prof. Dr. İnci Enginün

Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız

Doç. Dr. Nadir Devlet (Sekreter)

Nesrin Sarıahmetoğlu (Sekreter Yardımcısı)

Bu Sempozyumun Gerçekleşmesinde Maddi Yardım Sağlayan

Başbakanlık Tanıtma Fonu

TEK-ESİN Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme

Vakfı'na Şükranlarımızı Arzederiz.

*Bu Sempozyum Marmara Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ve
TEK - ESİN Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı
İşbirliği ile Gerçekleştirilmiştir.*

Milletlerarası
Ç A Ğ D A Ş T Ü R K A L F A B E L E R İ
Sempozyumu
(18-20 Kasım 1991)

YAYINA HAZIRLAYAN: Doç.Dr.Nadir DEVLET

M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

İstanbul, 1992

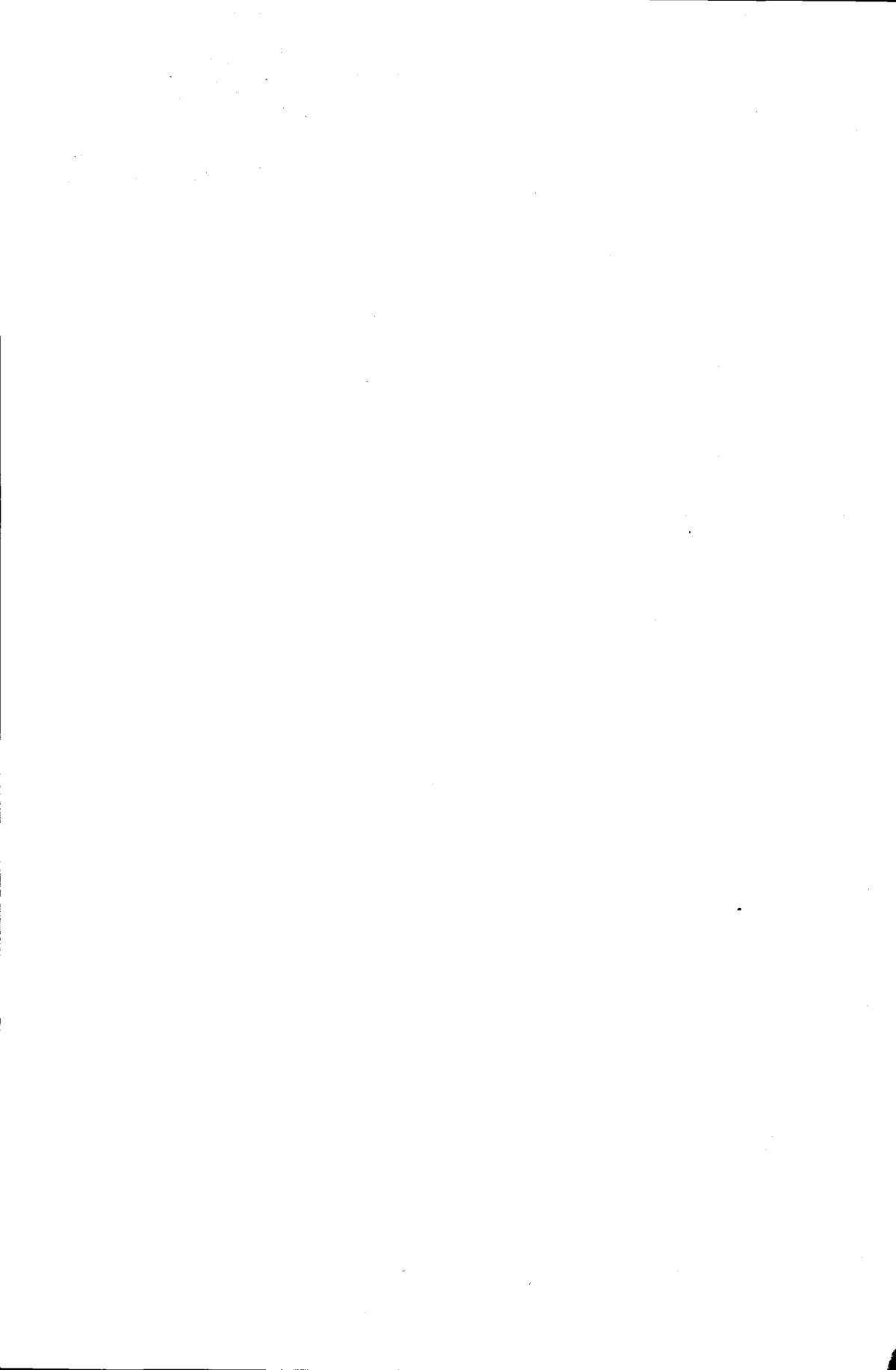
ISBN : 975-400-054-9

MİLLETLERARASI
ÇAĞDAŞ TÜRK ALFABELERİ SEMPOZYUMU
(18-20 Kasım 1991)

M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
İstanbul-Türkiye

İ Ç İ N D E K İ L E R

- ÖNSÖZ	I
- GİRİŞ	1
- KATILANLARIN Listesi (I., II., III. ve IV.Guruplar)	4
- SEMPOZYUMA GELEN TELGRAFLARDAN ÖRNEKLER	6
- Prof.Dr. Orhan OĞUZ (Rektör)'un KONUŞMASI	7
- Prof.Dr. İnci ENGİNÜN (Enstitü Müdürü)'ün KONUŞMASI	10
- Doç.Dr. Nadir DEVLET (Sempozyum Sekreteri)'in KONUŞMASI	14
- I.GURUP OTURUMU (18 Kasım 1991)	20
- TARTIŞMALAR	30
- II. GURUP OTURUMU (19 Kasım 1991)	35
- III. GURUP OTURUMU (19 Kasım 1991)	45
- IV. GURUP OTURUMU (20 Kasım 1991)	48
- LATİN ALFABESİ PROJELERİ	54
- KARAR TOPLANTISI	62
- KAPANIŞ KONUŞMALARI	64
- SONUÇ BİLDİRİSİ ve İMZALAR	67
- BASINDAN SEÇMELER	69

Ö N S Ö Z

İkibin yılında nüfusları 200 milyona yaklaşacak ve böylece dünyadaki sayılı ırkların arasında yer alacak olan değişik Türk boylarının son 50-60 yıldır ortak bir alfabelerinin olmadığı bilinen bir gerçektir. İnsan topluluklarının birbirlerini anlama, eski düşmanlıklarını gömerek uzlaşma yollarını aradıkları şu son yıllarda aynı tarihten gelen ve bir hayli ortaklıkları olan Türkî toplulukların birbirlerinin yazılarını okuyamaz duruma getirilmeleri oldukça düşündürücüdür. Dünyadaki uzlaşmaya birbirine yakın toplulukları birleştirerek erişmek en mantıklı yol olacaktır. İşte 18-20 Kasım 1991 tarihlerinde toplanan "Çağdaş Türk Alfabeleri" Sempozyumu bu konunun boyutlarını incelemek, değişik Türk boylarına mensup temsilcilerin konu hakkındaki görüşlerini ve önerilerini almak maksadıyla düzenlenmişti. Kanımızca Sempozyumumuz genelde göz önünde tutulan bu maksatlarına erişti ve oy birliği ile bazı tavsiye kararları da aldı. Tarihten nitelikteki bu Sempozyumda 13 değişik Türk boyuna (I. Tatar, Başkurt, Çuvaş, Kırım Tatarı, Karaçay-Malkar; II. Azeri, Türkmen, Gagauz, Anadolu; III. Özbek, Uygur ve IV. Kazak, Kırgız) mensup ilim adamlarının belittikleri görüşleri, yapılan tartışmalar ve oy birliği ile alınan tavsiye kararlarını yayınlamanın gerekli olduğu kanaatine vardık. Neticede ses bantlarına yapılan kayıtlar, bazı iştirakçilerin tebliğleri, değişik Türk Cumhuriyetlerinde yayınlanan (veya yayınlanmak üzere hazırlanan) Latin alfabesi projelerini inceleyerek, gerekli bulduğumuz bölümleri derleyerek bu kitapçıyı hazırlamış bulunuyoruz. Bu kararımızda Türk basınının, değişik kuruluşların ve şahısların Sempozyumumuza beklediğimizin üstünde ilgi göstermelerinin de büyük etkisinin olduğunu belirtmemiz gerekir.

Bu derlemenin hazırlanmasında bana yardımcı olan Araştırma Görevlileri Nesrin Sarıahmetoğlu ile Göksel Öztürk'e teşekkürü bir borç bilirim. Tabii ki, ekonomik sıkıntıların arttığı bugünlerde sınırlı bir okuyucuyu ilgilendirecek bir konuda eser vermenin ne kadar zor olduğu kanaatimizce takdir edilmelidir. Dolayısıyla bu derlemenin yayınlanmasında, her türlü faaliyetimizde olduğu gibi, bunda da bizi destekleyen ve gerekli maddi imkânları bulan Enstitümüz yönetim kurulu üyesi ve Fen-Edebiyat Fakültemiz Dekanı Prof.Dr. Hakkı Dutsun Yıldız'a Sempozyumumuzun başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için canla başla çalışan Enstitümüz Müdürü Prof.Dr. İnci Enginün'e, bu toplantının yapılması için bizlere manevi destek veren Rektörümüz Prof.Dr. Orhan Oğuz'a ve adını burada sayamayacağımız şu veya bu şekilde yardımcı olan Araştırma Görevlileri arkadaşlarımızla diğerlerine en içten şükranlarımı sunarım.

G İ R İ Ő

1992 yılına girdiğimizde eski Sovyetler Birliği'nde değişik adlar taşıyan Türkî boyların toplam nüfusları 50 milyonu aşarak Türkiye'deki soydaşlarının sayısını da geçmiş bulunmaktadır. Buna göre Türk toplulukları yoğun bir şekilde eski Sovyetler Birliği'nde şimdi bağımsızlıklarını ilân etmiş olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan Cumhuriyetleri ile 17.075.000 km²'lik yüzölçümlü büyük Rusya'daki Tatar, Çuvaş, Başkurt, Tuva, Yakut gibi özerk(muhtar) Cumhuriyetlerinde bulunmaktadır. Bağımsız Cumhuriyetlerdeki Türk nüfusu 38 milyonun biraz üzerinde Rusya'daki Türk nüfusu ise 12 milyon civarındadır. Türk soyuna mensup insanlar bu yörelerin dışında yoğun bir şekilde İran İslâm Cumhuriyeti'nde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan Bölgesinde, Balkan ülkelerinde (başta Bulgaristan olmak üzere eski Yugoslavya'da, Yunanistan ve Romanya'da), Batı Avrupa ülkelerinde (başta Almanya olmak üzere Fransa, Hollanda, Belçika v.b), Arap ülkelerinde (Irak, Suudi Arabistan, Suriye v.b), KKTC, Avusturalya, ABD, Afganistan Halk Cumhuriyeti gibi ülkelerde bulunmaktadırlar. Bu toplulukların başta Türkiye olmak üzere 50-60 milyonu Latin harflerini kullanırken 50 milyondan fazlası Kril(Rus) harfleri esasına dayanan değişik alfabeleri, kalanları ise Arap harfleri esasına dayanan değişik fonetik alfabeler kullanılmaktadırlar. Kısacası değişik dil, lehçe ve şivelerde konuşan ve yazan Türkî toplulukları yarım yüzyıldan beri yazıda anlaşamamaktadırlar. Bu ise aralarında hayli sahada ortaklıklar olmasına rağmen sağlam kültürel ilişkiler kurmalarına engel teşkil etmektedir. Dünyamızda toplulukları birbirine yakınlaştırmayı, dostlaştırmayı öngören hızlı siyasî değişimler ortak Türk alfabesi konusunu da, gündeme getirmiş bulunmaktadır. Tabii ki, ortak bir alfabenin kabulü ancak siyasî kararlarla gerçekleşebileceği görüşünden hareketle eski Sovyetler Birliği'nde çoğunluğu bağımsızlığını ilân etme şansına kavuşan Türkî toplulukların bu imkânı yakaladıkları düşünülebilir. Ancak bu konuda onların şuurlandırılması gereklidir.

Şüphesiz bu konuda alınacak bir kararda Türkî toplulukların bünyesine en uygun alfabeyi tesbit etmek gerekecektir. Değişik Türkî toplulukların ilim adamlarının genel kanaati Latin alfabesinin Türk dil, lehçe ve şivelerine en uygun olduğu doğrultusundadır. 18-20 Kasım 1991 tarihlerinde Enstitümüzce düzenlenen "Çağdaş Türk Alfabeleri " Sempozyumunda da bu görüşün oy birliği ile desteklenmesi bu kanaati doğrular mahiyettedir. Tabii bu nevi kültürel değişiklikler toplulukların serbest iradesiyle ve kalıcı olacak bir şekilde yapılması en arzu edilenidir. Latin harflerinin Türkî topluluklar tarafından kabulü genel Türk kültür tarihinde şüphesiz büyük bir devrim olacak. Çünkü ortak bir alfabe değişik Türkî toplulukların yazıda anlaşmaya başlamaları için en mühim temeli oluşturacaktır. Bilindiği üzere değişik Türkî topluluklar kendi arzularının dışında alfabelerini değiştirmek

zorunda kalmışlar ve neticede büyük bir kültürel darbeye uğramışlardır. Başka bir ifadeyle yazıda birbirlerinden kopmaları kendi hür iradelerinin dışında gerçekleşmişti.

Eski Sovyetler Birliğinde bulunan Türkî toplulukların kamuoyunda bu konuda tartışmaların başlaması " Çağdaş Türk Alfabeleri" konulu Sempozyumu düzenlememiz için de vesile olmuştur. Türk bölgelerindeki tartışmalar resmî makamları da etkilemiş ve neticede Kril esasına göre teşkil edilen alfabelerde ve yazım kurallarında bazı düzeltmeler yapılması doğrultusunda kararlar da alınmıştır. Mesela Tatar Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti prezidiumu 27 Haziran 1989 tarihli kararnamesinde Kril Tatar alfabesine üç yeni harfin eklenmesine (q, ğ, w) karar vermiştir. Buna benzer değişik görüşler başka cumhuriyetlerde de ileri sürülmüş ve halen de sürülmektedir. Buna göre bir gurup 1940'lardan beri kullanılan gelmekte olan alfabe ve orfografik kurallardaki hataların düzeltilmesi ile iktifa ederken, başka guruplar ise Latin, Arap ve hatta Orhun alfabelerinin kullanılması gerektiği fikrini ortaya atmaya başlamışlardır. Her bir ana görüşün kendi içinde de çeşitli yorumlar, teklifler yapılmaktadır.

Aynı durum Latin alfabesi taraftarları için de geçerlidir. Bir kısım 1928-1940 yılları arasında eski Sovyetler Birliği' ndeki Türkî halkların kullandıkları ortak Latin alfabesine geri dönmeyi, bir kısmı buna yeni ekler yapılmasını, diğer bir kısmı Türkiye'de kullanılan Latin alfabesi esasında, birkaç harf ilavesi ile yeni alfabe teşkili veya kendilerine has bir Latin alfabesi teşkil edilmesini teklif etmektedirler. Kısacası henüz Latin alfabesi konusunda da ortak bir görüş yoktur. Eski Sovyetler Birliğindeki Türkî halklar bu konuda ortak bir görüşe varmışlardır diye düşünmemiz için vakit henüz erkendir. İkinci olarak siyasi, kültürel bir tercih yaparak Latin esasında alfabe kabul etseler dahi, bunun hangi çeşit bir Latin alfabesi olacağı da ayrı bir sorundur. Bu konuda da "Yeni" veya "Eski" Latin gibi değişik seçenekler mevcuttur. En kolayının 1928-1940 yılları arasında kullanılan ve bu alfabeyi kullanmış olan bir kuşağın da mevcudiyeti gözönünde tutularakeski Latin alfabesine geçmek olduğu düşünülebilir. Böyle bir tercih ise gene ortak bir alfabeye kavuşmamıza engel teşkil edecektir. Çünkü bu alfabedeki on harf bizimkinden değişikdir. Üçüncü sorunu da Türkî toplulukların kendi bölgesel farklılıklarına göre değişik tercihler yapma ihtimali teşkil etmektedir. Mesela eski Sovyetler Birliği'nde en fazla nüfusa sahip olan Özbeklerin Arap harflerine geçme eğiliminin çok güçlü olması ortak Türk alfabesini gerçekleştirmede çok mühim bir engel olacaktır.

Şu anda bu konuda değişik Türk Cumhuriyetlerinde ortak bir siyasî iradenin oluşması da hayli zor gözükmektedir. Bağımsızlıklarını ilân eden Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın Latin harflerine geçmek

konusunda siyasî iradeyi elde etmiş görünmektedirler. Azerbaycan parlamentosu 1991 yılı Aralık ayınının 2. yarısında Latin alfabesini kabul ederek bu konuda ilk adımı atan ülke olmuştur. Aynı zamanda Alma Ata'da toplanan değişik Türkî halkların gayr-i resmî kuruluşları da Aralık 1991'de bütün Türkler için ortak bir Latin alfabesinin gerekli olduğu doğrultusunda bir karar almışlardır. Ancak yeni teşkil edilen bağımsız Rusya (SSCB'nin eski Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti)'nin hakimiyeti altında kalan Tatar, Çuvaş, Başkurt, Yakut, Tuva gibi özerk Cumhuriyetlerdeki ve herhangi siyasî-ıdarî statüye sahip olmayan Kırım Tatarı, Gagauz gibi Türklerin bu ortak alfabe kullanabilmeleri eskiden olduğu gibi şimdi de Moskova'nın iradesine bağlı kalacaktır. Aslında eskisinden farklı olmayacak yeni Rus yönetiminin kendi hakimiyeti altındaki Türkler'e bu hakkı tanıyacağını ümit etmek oldukça zordur.

Bu nevi zorluklardan hemen yılmamız mı gerekir sorusu akla gelmektedir. Buna cevabımız tabii ki hayır olacaktır. Bu durumda Latin alfabesinin gerek kültürel gerekse teknik yönlerden sağlayacağı yararları izah etmek, bu konuda bilimsel tanıtım çalışmalarımızı ısrarla sürdürmekte yarar vardır. Bunu yapmadığımız takdirde biz Türkler'in ortak bir alfabe kavuşması mümkün olmayacak ve yazıda son 50-60 yılda olduğu gibi birbirimizle anlaşmadan yaşamak zorunda kalacağız. "Çağdaş Türk Alfabeleri" Sempozyumunu dar bir çerçevede gerçekleştirdiği çalışmasıyla mantığın tek bir yol olacağını göstermiş oybirliği ile bütün Türkler için ortak bir alfabe projesi teklif etmiştir. Eski Sovyetler Birliği'ndeki Türkî toplulukların bu nevi sorunları ortaklaşa inceleme ve çözme imkânları şimdiye kadar olmadığı için Sempozyumumuzda alınan tavsiye kararları bu konuda atılan mühim bir adım olmuştur. Temmenimiz de bu adımı diğerlerinin takip etmesi ve ortak alfabemiz ile dostluk köprülerini kurmamızdır.

Doç.Dr.Nadir DEVLET

SEMPOZYUMA KATILANLAR

I. Gurup Oturum Başkanı: Prof.Dr. Ahmet Temir (Türkiye), Dilci, emekli

- Mustafa Arifov (Kırım)
- Doç.Dr. Ali Çeçenov (Karaçay-Balkar), Dilci
- Doç.Dr. Nikolay Egorov (Çuvaşistan), Dilci
- Prof.Dr. Talmas Garipov (Başkurdistan), Dilci
- Rafael Muhammetdinov (Tataristan), Dilci
- Doç.Dr. Almas Şayhulov (Başkurdistan), Dilci
- Razil Veliev (Tataristan), Yazar, Milletvekili
- Prof.Dr. Mirfatih Zekiev (Tataristan), Dilci

II. Gurup Oturum Başkanı: Prof.Dr. Hasan Eren (Türkiye), TDK Başkanı

- Prof.Dr. Alovset Abdullaev (Azerbaycan), Dilci, emekli
- Doç.Dr. Alaeddin Aliev (Azerbaycan), Dilci
- Doç.Dr. Vagif Aslanov (Azerbaycan), Dilci
- Prof.Dr. Feridun Celilov (Azerbaycan), Dilci, Parlamento üyesi
- Prof.Dr. Beşim Çariyarov (Türkmenistan), Dilci
- Doç.Dr. Cebbar Göklenov (Türkmenistan), Dilci
- Prof.Dr. Sapar Kurenov (Türkmenistan), Dilci
- Doç.Dr. Stephan Kuroglu (Gagauz), Edebiyatçı
- Doç.Dr. Yavuz Akpınar (Türkiye), Edebiyatçı / 9 Eylül Üniversitesi

III. Gurup Oturum Başkanı : Doç.Dr.O. Fikri Sertkaya (Türkiye),
Dilci / İ.Ü. Edebiyat Fakültesi

- Doç.Dr. Velinur Mahpirov (Kazakistan), Dilci
- Dr. Holcigit Sanagulov (Özbekistan), Tarihçi
- Doç.Dr. Berdiyar Yusupov (Özbekistan), Dilci
- Dr. Muhammet Muhammethanov (Dağıstan), Edebiyatçı

IV. Gurup Oturum Başkanı : Prof.Dr. A.Bican Ercilasun (Türkiye),
Dilci, Gazi Üniversitesi

- Dr. Çetin Cumagulov (Kırgızistan), Dilci
- Doç.Dr. Erden Kacibekov (Kazakistan), Dilci
- Doç.Dr. Kadıralı Konkobaev (Kırgızistan), Dilci
- Doç.Dr. Taşbolat Sadıkov. (Kırgızistan), Dilci
- Doç.Dr. Amantay Torgaev (Kazakistan), Dilci
- Prof.Dr. Kenesbay Musaev (Kazakistan), Dilci
- Prof.Dr. Köbey Husainov (Kazakistan), Dilci

TELGRAFLAR

Prof.Dr. Orhan Oğuz

Marmara Üniversitesi Rektörü

Sultanahmet - İstanbul

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 18-20 Kasım 1991 tarihinde düzenlenecek " Çağdaş Türk Alfabeleri " adlı Milletlerarası Sempozyumun açılış töreni için göndermek nezaketinde bulunduğunuz davetiyeyi memnuniyetle aldım. Böyle bir Sempozyumun özellikle uluslararası ilişkilerin köklü bir değişikliğe uğradığı ve yakın komşularımızla hızlı gelişmelerin yaşandığı bir dönemde düzenlenmesinin önemi daha da arttırdığı kanısındayım. Sempozyumun yeniden yapılanma çabası içinde olan Sovyet Cumhuriyetleri ile aramızda mevcut tarihî ve kültürel bağların güçlenmesine katkıda bulunacağı gibi bu Cumhuriyetlerde yaşayan toplumların yeni alfabe arayışları çerçevesinde Latin alfabesini benimseme girişimlerine de ışık tutacağı şüphesizdir. Sempozyum çalışmalarının başarılı sonuçlara ulaşması dileğiyle saygılarımı sunarım.

İsmet Birsel

Büyükelçi

Dışişleri Bakanlığı Kültür İşleri

Genel Müdürü

Sempozyumun Türk Dünyası için hayırlı olmasını diler, bu mânâlı ve değerli teşebbüsünüz için Sizleri yürekten kutlar, toplantınıza iştirak edenlere bu vesile ile saygılar sunarız.

Kardeş Edebiyatlar Dergisi

İbrahim Bozbey- Yavuz Akpınar

Çağdaş Türk Alfabeleri adlı Milletlerarası Sempozyumun başarı ile sonuçlanmasını diler, saygılar sunarım.

Kerim Aydın Erdem

TRT Genel Müdürü

PROF.DR. ORHAN OĞUZ'UN AÇILIŞ KONUŞMASI

Hepiniz hoşgeldiniz ! Hem Türkiye'ye hoş geldiniz, hem de Marmara Üniversitesi'nin bu toplantısına hoş geldiniz. Şeref verdiniz. Bize mutluluk verdiniz. Allah hepinizden razı olsun. Bugün gerçekten Türk Dünyası için tarihî bir günü beraberce idrak ediyoruz. Kazakıstandan, Kırgızıstandan Türkiye'ye kadar her Türk toplumu temsilcilerini görüyorum aranızda. Yıllarca, yıllarca birbirinden uzak olan, birbirinden az haberdar olan haberdar olmayan diyemeyeceğim, az haberdar olan insanlar bugün ortak meselelerini tartışmak için bir araya geliyorlar ve kendi öz dilleriyle, kendi öz meselelerini teknik düzeyde tartışıyorlar. İşte bu husus yıllarca özlemine çektiğimiz bir husustu. Ben Türk Dünyasıyla bundan 30-40 yıl önce temasa geldim. Ben Türkolog değilim, Ekonomistim. Ama 1950'li yılların başında Afganistan'ın Kabil Üniversitesinde misafir profesör olarak bulundum, davet edildim. Dört yıl orada hocalık ettim. O günlerde Afganistan'da yaşayan, Afganistan'ın bugünkü nüfusunun aşağı yukarı yarısını Türk soyundan gelen insanlar teşkil eder. Orada bulunan Özbekleri gördüm, Kırgızları gördüm, Türkmenleri gördüm ve onlarla sohbet ettim. Anadolu'nun kıraç bir yöresinde doğdum, büyüdüm. Lise tahsiline kadar orada kaldım. Ufak bir dükkanımız vardı. Babam zahirecilik yapardı. Dükkanımızda 20-30 tane çalışan insan vardı, Bunlar Tatarıstan'dan, Kazakistan'dan, Romanya'dan gelen Türklerdi. Orada çalışırlardı, kendi dillerini kendi aralarında konuşurlardı, biz daha çocukluk yıllarında o dillerle o Türk dilinin değişik biçimleriyle karşılaştık, konuşmaya başladık. Tatarca'yı çocukluk yıllarında oldukça iyi öğrenmiştim. Afganistan'a gittiğim zaman oradaki Özbeklerle karşılaştım, onlarla tabiatıyla seviştik, dost olduk, konuştuk. Arkadaşlarım soruyordu. Sen nasıl anlaşıyorsun bunlarla, nasıl tanışıyorsun. Gerçi öz dilimizi konuşuyoruz ama yinede ufak-tefek farklılıklar vardı. Çocukluk yıllarındaki beraberliğimizin verdiği alışkanlıkla konuştuk seviştik, dostluklar kurduk. Afganistan'ın her tarafını dolaştım. Oradaki Türklerin durumunu gördüm. Oradaki Özbeklerin, oradaki Türkmenlerin durumlarını gördüm. Üzüldüm, gerçekten üzüldüm. Onlar Sovyetlerden, o nizamdan kaçmışlar Afganistan'a iltica etmişler, oralara yerleşmişler, oraları yurt edinmişler ama onların yetişmelerine, gelişmelerine orada üst düzey yönetime gelmelerine engel olucu çeşitli mekanizmalar oluşmuştu. Mesela Mezar-ı Şerif (Afganistan'ın kuzeyinde) Türk bölgesinde Türkler yaşıyor, okuyor ta lisenin 9. ve 10. sınıfına kadar. O bölgede 11. sınıf açılmadığı için lise mezunu olamıyorlardı. Niye? 11. sınıfta bitirirlerse Üniversiteye giderler, 11. sınıfı bitirirlerse Harbiye'ye giderler, üst düzey yönetici ve kumandan olurlar. Buna engel olmak için kendi aralarında o yörenin yöneticileri öyle bir sınır getirmişlerdi. Ateş gibi insanlar 10. sınıfa kadar okuyor, orada öğrenimlerini bitiriyorlardı. Onun için devlet kademelerinde

hükümette o soydan gelen insanların sayısı çok azdı. Üç-beş kişi olsa da onlar dikkatli takibe alınıyordu. Gene o tarihlerde Kabil Üniversitesi'ni ziyaret eden Özbekistan'dan profesörler geldi. O tarihlerde uluslararası ilişkiler fazla değildi, azdı. Gelen Özbeklerle Türkçe konuşmadık. Yanlarında başka insanlar da vardı. Denetim altında geliyorlardı. Türkçe konuşmadık sadece el sıkıştık, sıkıştığımız zaman el gözlerden ikişer damla göz yaşı aktı. Bu her şeyi ifade etti, konuşmadan. Dostluklar kurduk birkaç gün içerisinde. Fırsat buldukça da biraz konuşma imkanı bulduk.

Türk yörelerinde Mevlana Celaleddin Rumi'nin doğduğu Belh şehrinde dolaştım, oradaki köylere gittim, yaşlı zevatla karşı karşıya geldim. Aynı duyguyu aynı heyecanı oralarda da yaşadım. Şimdi zaman geçti, yurt içinde ve yurt dışında tanışıklıklarımız çoğaldı. Özellikle, son yıllardaki bu gelişmeden sonra. Sovyetlerdeki son gelişmeden sonra ilişkilerimiz çoğaldı, sıklaştı, birbirimizi tanımak, birbirimizle konuşmak, birbirimizle fikir alışverişinde bulunmak, birbirimizden istifade etmek, birbirimizden kültürel, sosyal-bilimsel alışverişte bulunup dayanışmada bulunmak şansı ortaya çıktı. İki hafta evvel Azerbaycan'dan davet ettiler, oraya gittim, oranın Üniversite mensuplarıyla, hocalarıyla konuştum. Kendi öz dilimizle konuştuk. Kendi meselelerimizi tartıştık. Birbirimize faydamız olacak birçok konuları tespit ettik. Azerbaycan'dan iki-üç tane Azeri profesörü getirdik. Bugün Marmara Üniversitesinde Türkiye'deki Türk öğrencilerine hizmet veriyorlar. İstanbul Üniversitesinin değerli öğretim üyeleri İşletme Fakültesinden arkadaşlarımız Bakü'de Enstitüde muntazam gidip-gelip ders veriyorlar. Bilimsel konularda onlara destek veriyorlar. Başlamış, daha kuruluş tamamlanmadan yılların özlemi onları tahrik etmiş, teşvik etmiş, yok kültür antlaşması yok dostluk antlaşması vesair falan beklemeden ilişkiler başlamış, yürüyor. Halk birbiri ile her türlü alışveriş arzulu ve büyük heyecanlı olarak başlamış. Şimdi dünyayı gezip dolaşıp, dünyadaki bilimsel teknolojik çalışmalarını görüp yeni şekillenmiş dünyada Türklerin kendi öz kişilikleri, kültürleri ve dayanışmalarıyla menfaatlerinin, çıkarlarını koruyarak birbirlerine destek olarak yaşamalarına fırsat çıkmış oluyor, adeta fırsat verilmiş oluyor. Bunu iyi kullanma meselesiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Biz Marmara Üniversitesinde öğretim üyeleriyle bugün Türkiyat Enstitüsünün kurucuları olan değerli arkadaşlarımızla oturup tartıştık. Dünyada ne kadar Türk var? Dünyada nerelerde Türk var, bunların ekonomik durumları ne? Sosyal durumları ne? Kültürel durumları ne? bilmiyoruz. Nasıl yaşıyorlar? Nasıl yetiştiriyorlar? Hangi düşüncelerle hangi heyecanlarla dolu lar bilmiyorlar, aramızda iletişim yok çünkü. Arkadaşlarımız araştırma yaptılar. Türklük Dünyasının durumunu tespit eden kitap yayınladılar. Orada Rusya'da bulunan, Sovyetlerde bulunan bazı küçük Türk gruplarından dahi haberdar olduk. Gönlül istiyor kibiribirimizden haberdar olalım. Birbirimize yardımcı olalım.

Bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine gittiğimiz zaman iftihar ediyoruz. Aynı bir devlete gidiyoruz ama kardeş bir devlete gidiyoruz. Yöneticileri var, öğrencileri var, insanları var, sanatçıları var, kültür adamları var. Gidiyoruz siyasal, sosyal, kültürel faaliyette bulunuyoruz ve birbirimizden haz ediyoruz, zevk alıyoruz ve birbirimize yardım ediyoruz. Niye on tane onbeş tane Türk Devleti olmasın bugünkü coğrafyada, niye o Türk Devletleriyle aynı düzeyde ilişkilerimizi sürdürmeyelim, niye birbirlerimizle kendi dilimizle, kendi yazımızla, kendi kültürümüzle temas etmeyelim. Bizi uzun yıllar çeşitli siyasal ve kültürel politikaya birbirimizden koparmış, aramıza duvarlar örülmüş. Şimdi o duvarları kaldırmamızın zamanı. Bu duvarlar nasıl kalkacak, önce anlaşacağız, konuşacağız, iletişim kuracağız. Birbirimize yazacağız. Birbirimizle konuşacağız ve birbirimizden haberdar olacağız. Ben geçen hafta gittiğim Azerbaycan'da gazeteleri okuyamadım. Kril harfleriyle yazışma var. Hiçbir şey anlamadım. Hepsi Türkçe, bir başka şekilde yazılmış olsa ben de anlayacağım. Ben anlamadığım gibi buradaki 60-65 milyon insan anlamıyor. Onun için birbirimize yaklaşmanın, birbirimizle elele tutuşmanın birlikte hareket etmenin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden hareket etmenin zamanını iyi kullanalım. Araya başka fikirler sokmak isteyenlere fırsat vermeyelim, bir bütün olarak birbirimize saygılı insanlar olarak, birbirimize hizmet etmekten zevk alan insanlar olarak tamamen bilimsel, kültürel alanda hizmetlerimizi sürdürelim yürütelim genişletelim derim. Onun için bugünkü toplantıya tarihî bir toplantı sıfatını verdim. İlk defa böylesine güzel ve geniş kapsamlı bir toplantıya tanık oluyoruz. Hiç olmazsa Marmara Üniversitesi olarak ben tanık oluyorum. Bundan sonra bu tür toplantıların genişlemesini, yaygın hale gelmesini ve her sektörü kapsamasını, her kesimi kapsamasını temenni ediyorum. Türkiye'de kardeşlerimizle, soydaşlarınızla görüşüp, iyi günler geçirmenizi yürekten diliyorum. Hepinize tekrar tekrar hoş geldiniz diyor, saygılar sunuyorum.

PROF.DR. İNCİ ENGİNÜN'ÜN KONUŞMASI

Sayın Rektör, sayın misafirler.

Hemen hemen bütün Türk boylarından gelen dil bilginlerini birarada Enstitümüzün misafiri olarak ağırlamaktan mutluluğumuzu belirterek sözlerime başlamak isterim. Hepiniz hoş geldiniz. Sempozyumumuz Çağdaş Türk Alfabeleri hakkında, sempozyum sekreteri ve Enstitümüzün müdür yardımcısı Sayın Doç.Dr. Nadir Devlet gerekli açıklamaları yapacaktır. Ben de Enstitümüz hakkında biraz bilgi vermek ve amaçlarımızı belirtmek istiyorum.

Enstitümüzün fikir kaynağı Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve edebiyat tarihinin ülkemizdeki kurucusu Prof. Fuat Köprülü'dür. 1924 yılında henüz kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bütün Türk alemindeki kültür faaliyetlerini, ilmi faaliyetleri incelemek ve takip etmek amacıyla Türkiyat Enstitüsünü İstanbul Üniversitesine bağlı olarak kurmuştur. Bu Enstitünün kuruluşundan itibaren ne kadar faydalı yayımlar yaptığını ve Türkiyat mecmuasını çıkardığını biliyoruz. Ne yazık ki, Bilge Kağan'ın siyasi bir vasiyet mahiyeti taşıyan bilgece sözlerinden biri olan "Oğullar, babaları gibi yaratılmadıklarından" daha sonraki yıllarda Türkiyat Enstitüsü, Üniversitenin en çok ihmal edilen birimlerinden biri haline döndü. Merhum hocalarımızdan Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun himmeti ile Milletlerarası Türkoloji Kongrelerini düzenlemeye başlayarak yeni bir canlılık kazanır gibi olduysa da 1982'de Yüksek Öğretim Kurumu bütün Enstitüleri birer Merkez haline getirirken, Üniversitemizin ilk kurul an Türkiyat Enstitüsünü de önemini ve mânâsını farketmeksizin araştırma merkezi haline getirdi. Halbuki Türkiyat sahası çok çeşitli ilim dallarıyla ilgili olduğu için onlar arasında işbirliği sağlayacak ve Yüksek Lisans programlarında çok dar sahalarda kalmadan genişleyebilecek ve günümüzün şiddetle ihtiyaç duyulan araştırmacılarını yetiştirecekti.

Biz, İstanbul Üniversitesinden yetişmiş olan yeni bir nesildik. Üniversitemizden ayrılıp, yeni kurul an Marmara Üniversitesinin Fen-Edebiyat Fakültesini kurarken ilk yıllardan itibaren Türkiyat Enstitüsünü hiç değilse bu yeni kurumumuzda kurmayı hayal ettik. Fakültenin Dekanı Sayın Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız, merhum meslektaşımız Prof. Dr. Mehmet Akalın ile birlikte bunun hayallerini kurmaya başladık. İlk önce Türklük Araştırmaları Dergisi adlı bir dergi yayınlamaya başladık. Bu derginin 6. sayısının baskısı bugünlerde tamamlanmak üzeredir. 1986 yılından beri Üniversitelerimizde Türkoloji sahasında muntazaman çıkmakta olan yegane dergi budur. Bunun şerefi de öncelikle Sayın Dekanımız Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız'a aittir.

Sayın Rektörümüze Türkiyat Enstitüsü kurma teklifini götürdüğümüzde çok zor dedi. Bize bir birim kurmamızı teklif etti. Sanırım o da haklı idi. Ne yapacağımızı

nce görmesi, inanması gerekiyordu. Birimimizi kurduk ve ilk milletlerarası toplantımızı da yaptık. 29-30 Eylül 1986 tarihinde düzenlediğimiz Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye adlı Sempozyuma tam toplantımızın yapılacağı günlerde bir müjde geldi. Birimiz, Araştırma Merkezi olmuştu. Sempozyuma katırasını saygıyla andığımız Aleksandre Bennigsen, Chantal Lemercier-Quelqujay, Madir Devlet, Masayuki Yamauchi, Hasan Eren, Azade Aşye-Rorlich, Hans Braeker katıldılar. 1986'da yapılan bu toplantıda söylenen bazı sözler, masal gibi gelmişti. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nde olup bitenleri görünce, insan bunlar 1986'da nasıl söylenmişti, Prof. Bennigsen yoksa bir kâhin mi idi diye düşünmekten kendini alamıyor. Elbette Prof. Bennigsen kâhin değildi, ama ilmin objektifliği; insanların doğrusunu görmesini mümkün kılar. Doğrusu, bugün yapmış olduğumuz o ilk Sempozyuma bakınca iftihar etmekten kendimi alamıyorum.

Bu toplantıda Sayın Rektörümüz, yaptığı konuşmada, bizi ne kadar benimsemiş olduğunu da açık seçik belirtti ve " Ülkemizin Türklük araştırmaları sahasında birinci safta bulunmasından daha tabî ve zarurî bir şey düşünülemez. Bu saha başka ülkeler için hayatî değildir. Fakat bizim için kendimizi tanımak ve kendimizi dünya içindeki yerimizle anlamak mânâsını taşır ki, Türklük Araştırmalarının merkezi olmak ve bu görevi yerine getirmek mecburiyetini de bize yükler. Marmara Üniversitesinin Rektörü olarak Türklük Araştırmaları ve Uygulama Merkezinin bütün çalışmalarını desteklemek de bana düşer ".

Merkezin ikinci büyük toplantısı 21-25 Ağustos 1989'da V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi idi. Bilim çevrelerinde bu kongrenin yayındığı ilgi ve saygı bizim için haklı bir gurur kaynağı oldu. İlk Sempozyumumuzun tebliğleri Türkçe ve İngilizce olarak iki ayrı kitapta toplanmıştı, bu kongrede sunulan tebliğlerin de 1990 yılında yayımlanması ilim çevrelerinde çok olumlu karşılandı, hatta şaşkınlıkla karşılandı. Zira bilindiği gibi, konuşmak kolay, onu yazılı hale getirmek hele bastırmak bizim sahalarımızda çok güçtür. Bu güçlüğü aşan ve her toplantımızın sonucunu yazılı hale getiren şahsiyet Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız'dır. Onun tecrübe, iyi niyet ve idareciliği olmasa bunların yapılması gerçekleşmeyebilirdi. Tanzimatın 150. Yıldönümü dolayısıyla V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresinin bir oturumu Tanzimat ile ilgili bildirilere ayrılmıştı. Konuyla ilgili diğer yazılarla birlikte bu bildirimler de bu günlerde çıkmak üzeredir.

Nihayet Merkezimizin Enstitü haline getirilmesi çalışmaları hızlandı ve 1990'un bir maceradan sonra 3366 sayılı kanunla gerçekleşti. Her ne kadar Merkezin devamı ise de yeni bir teşkilatlanma gerekmekte. Halen bu faaliyetimiz devam etmekte olup, ilmi toplantılarımızı da gerçekleştirmeye çalışmaktayız. 2 Mayıs 1991 tarihinde Unesco'nun aldığı karar çerçevesinde Yunus Emre hakkında bir

toplantı düzenledik. Onu şimdi daha geniş bütün Türk boylarının ilim adamlarından seçkin bir gurubu toplayan bu Sempozyum takip ediyor. Dilerim bu da daha öncekiler gibi başarılı olur.

Enstitümüzün bugün mekân, eleman ve bütçeden başlayarak pek çok eksiklikleri vardır. Ama bunun yanında, kurulduğu günden beri zaten bunlar mevcuttu. Enerjik ve milletine karşı sorumluluğu bilen ufak bir gurup gayretini sonuna kadar kullanarak, az önce kısa özetini verdiğim faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Ama yapılacak daha çok iş var. Bu konuda Sayın Rektörümüz'ün yardımlarını esirgemeyeceğini ve bu enerjik gurup iş başından ayrıldıktan sonra da kendi başına devam edecek sağlam bir kurum kurmamıza yardımcı olacaklarından, vaadlerine güvenerek eminim. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü bütün Türk Dünyasının iletişim merkezi olmak amacındadır. Bilgi depolamak, isteyenlere bu bilgileri ulaştırmak, sonraki hedeflerimizden biridir. Çok geniş bir coğrafyada, değişik diller ve kültürlerle haşır neşir olmuş, birbirinden farklı görünen, ancak köke doğru indikçe birliklerini farkedenden aynı soyun dalları elbette birbirlerini tanımak isteyeceklerdir. Tanışmanın yolu ilmi araştırmalardan geçer. Çok geniş bir araştırmacı gurubuna ihtiyacımız vardır. Hem Enstitümüzde, hem de Sayın misafirlerimizin geldikleri bölgelerde. Hiç bir araştırmacının kendi kozasını örerek tek başına çalışması mümkün değildir. Geniş bir bilgi, tecrübe alışverişi, kendi sahamızı kendi insanlarımızın incelemesi şarttır. Bu amaç için, Enstitümüzün bütün imkânlarını seferber edeceği şüphesizdir. Bu konuda Siz seçkin ilim adamlarının mensup olduğunu kurumlarda ne türlü bir iş birliğini gerçekleştirebileceğinizi lütfen bize bildirin. Bizim öğrencilerimizi kabul edin ve onların yetişmesine katkıda bulunun. Öğrencilerinizi bize gönderin, biz de onların yetişmesine katkıda bulunalım.

Bunlar çok uzak, masallara has hülyalar gibi görünüyor. Ama başlangıçta daima hayal yok mudur? Bundan on yıl önce hepinizin böyle bir toplantı için İstanbul'da bulunabileceğiniz hayal bile edilebilirdi mi? Gelecekte Türkiyat sahasındaki araştırmalar büyük bir önem taşıyacaktır. Asya ve Avrupa'yı Türkler söz konusu olmadan anlamak mümkün değildir. Bizim görevimiz, Türkiyat sahasına giren her konuyu derinlemesine, ciddiyetle incelemek ve incelemektir. Türkiye'de edebiyat tarihinin kurucusu Prof. Fuad Köprülü, yazdığı bir kitapta bütün Türk gençlerine, Türk edebiyat tarihini yazmak için çalışmaya, bu abideyi kurmak için birer taş getirmeye çağırılmıştı. Vaktiyle lise kitaplarına alınmış olan bu metin bana çok tesir etmiş belki de bu sahayı seçmeme yol açmıştı. Şimdi bize düşen görev aynı. Aramızda bir iş birliğinin başlatabilirsek, enerjimizi, bilgimizi, malzememizi ve tecrübelerimizi birleştirirsek, Türkiyat sahası inanılmaz genişliği ve cazibesıyla ortaya çıkacak ve binlerce araştırmacıyı da kendisine çekecektir.

Ben müsaadenizle hepinizi yardımlaşmaya, beraberce çalışmaya davet ediyorum. Bu saha, çeşitli bilim adamlarını kucaklayacak bir disiplinler arası sahadır.

Onun için Enstitümüzün çatısı altında değişik disiplinlere mensup şahsiyetlere şiddetle ihtiyacımız vardır. Beraberce çalışırsak önümüzde açılacak yollar da çoğalacak ve çalışmalarımızdan başkaları da yararlanacaktır.

Bu Sempozyumun tertip komitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü olarak ben, müdür yardımcısı Doç.Dr.Nadir Devlet ve Enstitü yönetim kurulu üyesi Prof.Dr. Hakkı Dursun Yıldız'dan oluşmaktadır. Her iki meslektaşına da sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Büyük yükü onlar taşıdılar. Sempozyumu iki kurum beraberce düzenledi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ve Tek-Esin Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı. Merhum Emel Esin'in kurmuş olduğu Tek-Esin Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı da onun ömür boyu ilgi duyduğu araştırma sahasından gelenlerin katıldığı bir toplantıya katkıda bulunarak bir anlamda çalışmalarına başlıyor. Sempozyumun gerçekleşmesinde en büyük maddî desteği Başbakanlık Tanıtma Fonu sağlamıştır. Başbakanlık Tanıtma Fonu Genel Sekreteri Nedim Öztürk ile Tek-Esin Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı Başkan vekili Ahmet Aydın Bolak ve Vakıf Yönetim Kurulu üyelerine sonsuz teşekkürleri sunarım. Böylesine toplantılarda adları ortada görülmeyen ama her biri işin ucundan tutarak işlerin tamamlanmasını gerçekleştiren başta bütün genç meslektaşlarımız, öğrencilerimiz olmak üzere herkese teşekkür ederim. Sayın Rektörümüz bu Sempozyumun gerçekleşmesine imkân sağlamışlardır. Kendilerine de şükranlarımızı sunarız vâsizlere, çok uzaklardan gelerek Sempozyuma katkıda bulunacak olan değerli meslektaşlarımıza hoş geldiniz diyerek teşekkür ediyorum. Gelecekteki çalışmalarımıza başlangıç teşkil edecek Sempozyuma başarılar diliyor, hepinize saygılarımı sunuyorum.

DOÇ.DR. NADİR DEVLET'İN KONUŞMASI

İnsanlık tarihinde Türkler kadar değişik alfabeler kullanan toplumlar yok denecek kadar azdır. Bu kısa konuşmada bunun çeşitli sebepleri üzerinde durmamız mümkün olmayacaktır. Biz burada, bilgilerimizi tazelemek gayesiyle, geçmişte ve bugün Türklerin kullandıkları değişik alfabeleri sıralamakla yetineceğiz.

Batılı ilim adamları arasındaki genel kanaate göre, Türkler Milattan Sonra IV-V.yy'larda yazıya kavuşmuşlardır. Thomsen'in Orhun Alfabetini deşifre etmesine kadar ise Türkler, yazısız-alfabesiz kavimler olarak yorumlanıyorlardı. 1970 yılında Kazakistan'da Issık Kurgan'da yapılan arkeolojik kazı neticesinde gün ışığına çıkan "Altın Elbiseli Adam" ın yanındaki çanakta bulunan iki satırlık kitabe Türklerin Orhun Alfabetini Milattan Önce V-VI. yy'larda dahi kullandıklarını göstermektedir. Ancak yine de bazı Sovyet Türkologlarının bu yazıyı Sogdçaya bağlamak eğiliminde olduklarını da belirtmemiz gerekir. Ayrıca bu alfabenin Türkler tarafından icat edilmediği hakkında görüşler de mevcuttur. Biz burada bunun münakaşasını yapmak arzusunda değiliz. Aslında " Runik " de denilen bu alfabenin kimler tarafından icat edildiği konusu da o kadar büyük önem taşımaz. Mühim olan Türklerin tâ M.Ö. V-VI. veya daha önceki yüzyıllarda alfabeti-yazısı olan bir kültür topluluğu olması ve bu alfabeyi geniş bir coğrafyaya yaymalarıdır. On asırdan fazla süren Orhun Alfabetini kullanan Türkler, değişik nedenlerle ve bilhassa İslâmiyetin geniş Türk toplulukları tarafından kabul edilmesinden sonra X.yy'dan itibaren Arap harflerine geçmişlerdir. Bu arada Uygur, Ermeni, Grek alfabeleriyle kaleme alınan Türkçe metinlere de rastlanmaktadır. Fakat bunlar genelde mühim bir yekün tutmamaktadır. İslâmiyeti kabul eden Türk toplulukları XX.yy'ın ilk çeyreğine kadar bazıları ise hâlâ bugün Arap harflerini kullanmaktadırlar. Doğu Türkistan'daki Uygur ve Kazaklar, İran ve Irak gibi ülkelerdeki değişik Türk toplulukları buna örnek teşkil ederler. Ancak Doğu Türkistan'da kullanılan imlâ ile, diğer yerlerdeki imlâ arasında farklılıklar mevcuttur.

XX.yy Türklerin hızlı bir alfabe değişimine girdiği asır olmuştur. Sempozyumumuzun gayelerinden birini de, işte bu değişiklikleri incelemek teşkil etmektedir. Arap harfleri değişik Türk dil, lehçe ve şivelerine fonetik yönden pek uygun olmamak, öğrenilmesi ve yazılması zor olmak gibi mahzurlarına rağmen her hangi bir reform yapılmadan XX. yy'ın başına kadar kullanıla gelmiştir. Asrımızın başında Rusya'daki "Ceditçilik " hareketinin bir etkisi olarak yazıda "ünlü" harfleri de okutmak üzere ekler yapılarak imlâda reform hareketine girişildi. Osmanlı Türkleri ise bu nevî bir reform yapma gereğini duymadılar ve neticede iki ülke arasında Arap harflerini kullanan Türklerle yazıda ilk farklılık baş gösterdi. Rusya'da çarlık rejimini deviren Bolşevikler hakimiyetlerini sağlamlaştırdıktan sonra Ermeni, Gürcü toplulukların dışındaki azınlıkların alfabelerini değiştirme fikrini ortaya attılar.

Rejimin bu arzusu doğrultusunda 1926 yılında Bakü'de toplanan Türkoloji kurultayı uzun tartışmalar, bilhassa Tatar üyelerin itirazlarına rağmen Türki halklar için Latin esasına dayanan yeni alfabeyi kabul etti. 1928 yılında ise Türkiye de aynı doğrultuda bir reform yapmış ve Latin esasına dayanan yeni alfabeyi kabul etmişti. Ancak Sovyetler Birliği ile Türkiye'de kabul edilen Latin harfleri arasında yedi harfte (c,ç,ı,j,ö,ü,y) farklılık mevcut olup, üç harf de Türkçe alfabede bulunmuyordu. Yani SSCB'de kullanılan Latin harfleri ile Türkiye'de kullanılan alfabe arasında bariz farklılıklar bulunuyordu. Başka bir ifade ile SSCB'deki değişik Türki topluluklar Arap harflerinde olduğu gibi bu yeni Latin alfabesinde yazıda anlaşma imkanına sahiplerken, Türkiye'de basılan eserleri okumak hayli zor geliyordu. Benzer zorluklar Türkiye'dekiler için de geçerli idi. 1926 yılında Bakü'de alınan kararlar her Türk ilinde birkaç yılda tatbikata konuldu. Ancak başta bu harfleri kullanmada bazı teknik zorluklar çıktı. Mesela, kapalı "e" bazen kullanılıyor, bazen ise kullanılmıyordu. İlk doğum sancıları atlatılarak Latin harfleri ile eğitim gören bir nesil yetişmişti ki, bu sefer rejim "Türki halklar yönetim dili Rusça'yı iyi öğrenmiyorlar, dolayısı ile onların alfabelerini Kril esasına göre yeniden düzenlemek" gerektiği fikrini ortaya attı. Neticede Latin harflerinden vazgeçilerek Kril yani Rus alfabesi esas alınarak, bu sefer her Türk boyu için ayrı ayrı alfabeler türetildi. Bu yapılırken her Türk dili, lehçesi veya şivesinin "özelliklerine" göre,ayrı ayrı alfabeler yaratılmanın yanında, gereği olmadığı halde "yu","ya" gibi sırf Rus diline has harflere fonksiyon verildi. Buna ilaveten yeni orfografik kurallar ihdas edildi. Kısacası Türk dillerine has yazım kuralları alt-üst edildi. Bütün bu değişiklikler lehçe veya şiveleri en yakın olan Türki toplulukların dahi birbirlerinin yazısını okuyamayacak duruma getirdi. İşte şimdi değişik Türk boyları 1940'tan beri, yani yarım asırdan beri bu alfabeleri kullanmakta ve aynı harflerle neşriyat yapmaktadır.

1985 yılından itibaren ise SSCB'de meydana gelen siyasî değişiklikler aydınların diğer konularla birlikte alfabe meselesine eğilmelerine de imkan yarattı. Değişik Türk boylarının yazarları, dilcileri Kril esasına dayanan bu alfabelerin yarattığı problemleri dile getirmeye başladılar ve bu konuda değişik fikirler ortaya çıktı. Bu konuya yalnız uzmanların değil, değişik sosyal branşlardaki ilim adamlarının, din adamlarının ve hatta halkın değişik kesimine mensup olanların fikir üretmeye başlamaları, alfabe konusunun ne kadar büyük ehemmiyete haiz bir kültür sorunu olduğu ortaya çıktı.

İnceleyebildiğimiz kadar Sovyetler Birliği'ndeki değişik Türk topluluklarında bazı nüansları bir tarafa bırakırsak alfabe konusunda üç ana eğilim olduğunu söyleyebiliriz. Bir kısmı 50 yıldan beri kullanılan, gelmekte olan Kril esasına

göre düzenlenen hali hazırdaki alfabelerini muhafaza etmeyi, diğer bir kısım ise Arap harflerine geçilmesini ve başka bir gurup ise Latin harflerine dönülmesini desteklemektedirler. Kril alfabesinin kullanılmasına devam edilmesi tarafında olanlar, değişik bir alfabe kabul edildiği takdirde, son elli yılda verilmiş olan eserlerin yeni nesile aktarılamayacağı ve kültürel bir kayba uğranılacağı iddiasındadırlar. Arap harflerinin kabul edilmesini arzu edenler, ihtilalden önce bir yıl süreyle verilen eserleri yeniden okumak imkanına kavuşulacağını ve buna ilaveten "Kur'an-ı Kerim" ile diğer dinî kitapların takip edilme şansına erişileceği görüşünü ileri sürmekte. Latin alfabesinin kabulünü isteyenler ise, bu alfabenin Türk dillerinin fonetiğine en uygun olduğunu ve batı ile daha kolay bütünleşileceği hususlarını vurgulamaktadırlar. Şüphesiz her üç eğilimin de iddialarında gerçek payı bulunmaktadır.

Bu eğilimlerde Türki toplulukların bağlı buldukları bölgelere göre de farklılıklar gösterdiğini belirtmekte yarar vardır. Bilebildiğimiz kadar Arap alfabesinin propagandası, daha doğrusu bunu öğretme çabası ilk olarak Kazan'da başlamış, değişik edebî ve sosyal dergilerde Arap harflerini öğreten sayfalar ayrılmış ve hatta müstakil eserler de, yayımlanmıştır. Kazanla aynı zamanda veya biraz sonra başta Özbekistan olmak üzere diğer Türk illerinde de, benzer faaliyetler başlamıştır. Bugün ise Arap harflerine en fazla ilginin Özbekistan'da olduğu söylenebilir. Tatarıstan'da ise Arap harflerine olan ilgi azalmaya başlamış ve onun yerine Azerbaycan'daki gibi Latin harflerine ilgi artmıştır.

Burada Latin harfleri-alfabesi konusunda da, tam bir fikir birliğinin mevcut olmadığını kaydetmek gerekir. Öncelikle her Türk boyu kendi, lehçe veya şive özelliklerini, fonetiğine en uygun olduğunu düşündüğü Latin harflerini uygulamaya koymak istemektedir. Bir gurup yukarıda bahsini ettiğimiz 1928-1940 yılları arasında kullanılan Latin alfabesini savunurken, diğer bir gurup Türkiye'dekine yakın fakat yine de bazı harflerde değişiklik ihtiva eden değişik bir alfabe teklifinde bulunmaktadırlar. Bir başka gurup ise, birkaç harf ilavesiyle Türkiye'de kullanılan alfabeyi esas almaktadır.

Ancak gerek Azeriler ve gerekse Türk boylarının temsilcileri Türkiye Türkçesinin alfabesinde mevcut olmayan açık "e"; Türkiye Türkçesinde kaybolmuş olan iyelik bildiren, genizden gelen " nğ " sesi veren sağır kef, Arap alfabesinde kaf'la belirtilen " q " ile yine Arap alfabesinde ayın'la belirtilen, gırtlaktan gelen "g" harfinin eklenmesi gerektiği fikrini ileri sürmektedirler. Aynı şekilde sert ve yumuşak " ha ", " he " ayırımı da yapılmaktadır.

Sempozyumumuz süresince Sovyetler Birliği'nden gelen gelen ve değişik Türki halkların temsilcileri olan meslektaşlarımızın gerek alfabe gerekse imlâ meselelerini bizi aydınlatacaklarını ümid ediyoruz. Bizleri ilgilendiren hususları aşağıdaki gibi